

Kernpunten

- In deze Facts & Figures gaan we na of het bibliotheekbezoek is toe- of afgenomen over de periode 2004 tot 2020.
- We maken hiervoor gebruik van vier edities van de Participatiesurvey (2004, 2009, 2014, 2020), waarbij we enkel Vlamingen van 15 tot 85 jaar oud selecteren die bevraagd zijn in februari en maart.
- Deze data worden onderworpen aan bi- en multivariate analyses. In de multivariate modellen controleren we of er effectief sprake is van periode-effecten, of dat deze effecten het gevolg zijn een veranderende samenstelling van de bevolking.
- De bivariate analyses tonen dat het aandeel van de onderzoekspopulatie dat een bibliotheek bezocht constant is gebleven over de periode. De frequentie van bibliotheekbezoek is evenwel gewijzigd. In 2020 bezochten significant minder mensen frequent een bibliotheek dan in 2004 en 2009.
- In de multivariate analyses veranderen de gevonden effecten van editie. Na controle voor de veranderende samenstelling van de bevolking vinden we dat het bibliotheekbezoek in 2020 significant lager ligt van in 2004.
- Opleiding heeft een groot effect op bibliotheekbezoek. Studenten bezoeken het vaakst de bibliotheek. Ook is het percentage bezoekers hoger onder hoogopgeleiden. Laagopgeleiden bezoeken de bibliotheek dan weer minder dan respondenten met een diploma secundair onderwijs.
- Ook leeftijd hangt samen met bibliotheekbezoek. De oudste leeftijdsgroep brengt het minste bezoek aan bibliotheken.
- Vrouwen bezoeken vaker een bibliotheek dan mannen.
- Mensen afkomstig uit gezinnen waar vaker actief cultuur werd beleefd bezoeken vaker een bibliotheek dan mensen uit andere gezinnen.
- Over de jaren heen blijft de kloof tussen laag- en hoogopgeleiden in het bibliotheekbezoek opvallend stabiel.

Inleiding

Openbare bibliotheken vormen, naast cultuur- en gemeenschapscentra, één van de pijlers van het lokaal cultuurbeleid. Eén van de kenmerken van bibliotheken is hun inbedding in de lokale gemeenschap en daarmee samenhangend de laagdrempeligheid ervan. Een laagdrempelige, lokale cultuurparticipatie is maatschappelijk zeer relevant, omdat zowel maatschappelijke betrokkenheid als ook sociale relaties bevorderd worden door cultuurparticipatie (Gielen et al. 2014; Lievens et al. 2009). Sinds de laatste Participatiesurvey (PaS) in 2014 hebben er een aantal cruciale beleidsveranderingen rond het lokaal cultuurbeleid plaatsgevonden: de verplichting dat elke gemeente een bibliotheek moet

hebben, van kracht sinds 1978, werd in 2016 afgeschaft. Sindsdien moeten lokale bibliotheken rechtstreeks concurreren met andere gemeentelijke voorzieningen om middelen.

In deze Facts & Figures gaan we na hoe het bibliotheekbezoek is geëvolueerd over de periode 2004-2020. Hiervoor maken we gebruik van vier waves van de Participatiesurvey (2004 – 2009 – 2014 – 2020). In alle waves werd gevraagd hoe vaak de respondent een bezoek bracht aan een openbare bibliotheek in de zes maanden voorafgaand aan het moment van interview met de respondent. Aangezien we in de eerste plaats geïnteresseerd zijn in hoe vaak men de lokale openbare bibliotheek bezoekt, nemen we school- en bedrijfsbibliotheken expliciet niet op in de definitie. Bovendien kunnen we veronderstellen dat bezoek aan school- en bedrijfsbibliotheken geen deel uitmaakt van de vrijetijdsbesteding, maar veeleer verplicht zijn. De vraag luidt dan ook “Heeft u de voorbije 6 maanden een openbare bibliotheek bezocht of niet, niet in het kader van uw werk of opleiding? School- of bedrijfsbibliotheken tellen niet mee.” In de PaS-2003/04- en PaS-2009-waves diende de respondent te antwoorden met 1) niet tijdens de voorbije zes maanden; 2) een uitzonderlijke keer; 3) maandelijks; 4) meermaals per maand; 5) wekelijks; 6) meermaals per week of 7) dagelijks. Vanaf 2014 werd gevraagd naar het exact aantal keer dat men een bezoek bracht aan een bibliotheek. In deze Facts & Figures worden respondenten die maximaal maandelijks of zes keer een bezoek brachten aan een bibliotheek beschouwd als occasionele bezoekers. Frequente bezoekers zijn respondenten die minimaal meermaals per maand of minstens zeven keer een bezoek brachten aan de bibliotheek in de laatste zes maanden.

De vergelijking is gebaseerd op vier meetmomenten (2004 – 2009 – 2014 – 2020). We gebruiken in alle analyses respondenten die bevroegd werden in februari en maart, aangezien we enkel in deze twee maanden data verzamelden in 2020. Uit de voorgaande edities werden ook enkel de respondenten geselecteerd die bevroegd werden in de maanden februari en maart. Op deze manier sluiten we seizoensgebonden verschillen in participatie uit. De percentages in deze bijdrage verschillen dus van de cijfers van vorige publicaties over de drie eerste edities van de Participatiesurvey, aangezien het in deze publicatie enkel gaat over de respondenten die in februari en maart bevroegd werden. Voor een volledige vergelijkbaarheid gebruiken we daarnaast enkel de data van Vlamingen (geen Brusselaars omdat niet langer wordt toegestaan op taalrol te selecteren in Brussel) tussen de 15 en 85 jaar oud op het moment van bevroeging.

Algemene vergelijking

In figuur 1 en tabel 1 worden de percentages weergegeven van de bezoekers aan bibliotheken.

Tabel 1: Bibliotheekbezoek (in %) in 6 maanden voorafgaand aan de bevraging (2004 – 2009 – 2014 – 2020)

	Editie survey			
	2004	2009	2014	2020
Bezoek, waarvan:	29,7	27,9	30,4	28,2
	(3,9) ¹	(3,0)	(2,9)	(4,0)
Occasioneel bezoek (6 keer of minder)	20,0	19,1	23,6	23,1
Frequent bezoek (7 keer of meer)	9,7 * ²	8,8 *	6,8	5,0
n	515	886	990	497

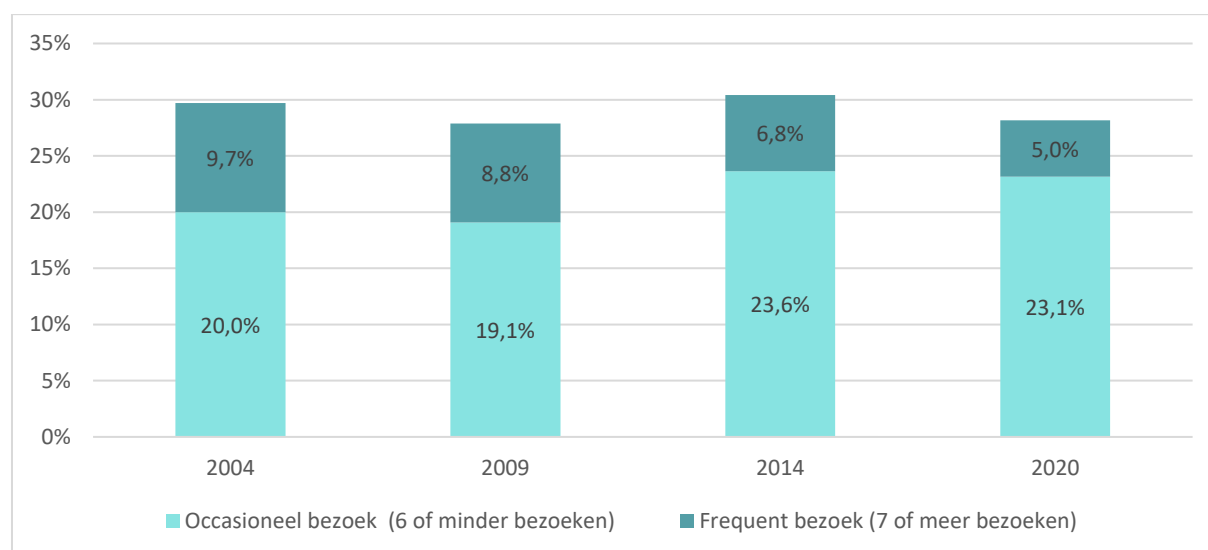
Noten:

¹ Cijfers tussen haakjes geven het betrouwbaarheidsinterval weer: met een waarschijnlijkheid van 95% zal het ware percentage in de populatie zich bevinden in het interval tussen 25,8 (=29,7-3,9) en 33,6 (=29,7+3,9)

² Significantie wordt aangeduid met *. *** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; n.s. = niet significant

In 2020 bracht 28,2% van de steekproefpopulatie een bezoek aan een bibliotheek. 23,1% bracht occasioneel een bezoek, dat wil zeggen zes keer of minder in de zes maanden voorafgaand aan de bevraging, oftewel maximaal een keer per maand. 5% bezocht frequent een bibliotheek, oftewel zeven keer of meer tijdens de zes maanden voorafgaand aan de Participatiesurvey. Daarmee ligt het frequente bibliotheekbezoek in 2020 significant lager dan het frequente bezoek in 2004 (9,7% van de steekproef bezocht toen frequent een bibliotheek) en 2009 (8,8%). We vinden geen significante veranderingen voor het bezoek in het algemeen en het occasioneel bezoek.

Figuur 1: Algemeen bibliotheekbezoek in 6 maanden voorafgaand aan de bevraging ($n_{2004}=515$ – $n_{2009}=886$ – $n_{2014}=990$ – $n_{2020}=497$)

Resultaten multivariate analyses

In het voorgaande deel bespraken we de proportie bezoekers van bibliotheken over vier PaS-edities van 2004 tot 2020. De resultaten toonden een afname in frequente participatie tussen enerzijds 2020 en anderzijds 2004 en 2009. In dit deel gaan we na of de gevonden verschillen multivariaat standhouden. Op die manier kunnen we nagaan in welke mate evoluties tussen de verschillende metingen (periode-effecten) eventueel toe te schrijven zijn aan evoluties in de samenstelling van de bevolking (bv. vergrijzing, toename van onderwijsniveau, ...).

Concreet maken we gebruik van een logistische regressieanalyse. De afhankelijke variabele is het bibliotheekbezoek tijdens de zes maanden voorafgaand aan de bevraging (0=geen bibliotheek bezocht; 1=minstens een keer een bibliotheek bezocht).

Het bibliotheekbezoek zal getoetst worden aan de hand van vijf onafhankelijke variabelen. **Editie** vat het jaar waarop de Participatiesurvey plaatsvond. We beschikken over vier meetmomenten namelijk *2004, 2009, 2014* en *2020* (referentie). Voor **geslacht** onderscheiden we *man* en *vrouw* (referentie). We voegen **leeftijd** toe aan de analyse in zes categorieën van *14 tot 25 jaar, 26-39 jaar* (referentie), *40-54 jaar, 55-64 jaar, 65-74 jaar* en *75-85 jaar*. Het **opleidingsniveau** van individuen is verbonden met sociale status, en voorspelt in voorgaand onderzoek consequent cultuurparticipatie. Hoogopgeleide individuen participeren meer aan culturele activiteiten met hoge status, en participeren breder aan cultuur dan laagopgeleiden. We vergelijken het bibliotheekbezoek van respondenten die hoogstens een *diploma secundair onderwijs* (referentie) haalden met iedereen die *nu dagonderwijs volgt*, anderzijds iedereen die *ten hoogste een diploma lager secundair onderwijs* heeft en tot slot de *hoogopgeleiden*. Er wordt ook een variabele toegevoegd voor de **cultuurparticipatie van de ouders** in de periode dat de respondent tussen de 12 en 14 jaar oud was die het verschil maakt tussen *wel kunstparticipatie* en *geen kunstparticipatie* (referentie) van de ouders. Dit wordt gemeten aan de hand van vier items. Het participeren aan cultuur wordt als belichaamd cultureel kapitaal doorgegeven over generaties, via primaire socialisatie. Dit komt tot stand door tijdens de jeugd samen met de ouders aan cultuur te doen, en een voorbeeld te hebben van ouders die aan cultuur doen. Ook deze relatie wordt in internationaal sociologisch onderzoek herhaald vastgesteld.

De modellen worden als volgt opgebouwd: model 1 vormt het basismodel waarin enkel editie wordt opgenomen. In model 2 voegen we vervolgens geslacht, leeftijd en opleidingsniveau toe om te controleren voor de bevolkingsamenstelling. In het derde en laatste model voegen we ten slotte de kunstparticipatie van de ouders toe aan het voorgaande model. In tabel 2 rapporteren we de odds ratio en de Nagelkerke R^2 voor de drie modellen. Naarmate de Nagelkerke R^2 stijgt, wijst dit op een betere predictie van het al dan niet bezoeken van een bibliotheek.

Model 1 toont, consistent met de gegevens in tabel 1, dat er geen enkel verschil is in het algemeen bibliotheekbezoek tussen de verschillende jaargangen van de Participatiesurvey.

In model 2, het model waar we toetsen of editie-effecten standhouden na controle voor de bevolkingssamenstelling, meer concreet door geslacht, opleiding en leeftijd, zien we dat de kans op algemeen bibliotheekbezoek toch licht is afgenomen in 2020 tegenover 2004 (OR=1,39). Dit wijst erop dat de niet significante effecten in model 1 toegewezen kunnen worden aan veranderingen in de samenstelling van de steekproef (compositie-effecten). Mogelijk waren groepen die minder vaak naar de bibliotheek gaan, zoals laagopgeleiden en ouderen demografisch gezien minder groot in 2004 dan in 2020, waardoor het verschil tussen 2004 en 2020 veeleer hierdoor verklaard wordt, dan aan een effectieve verandering over de tijd. Model 2 toont daarnaast een aantal effecten van achtergrond op bibliotheekbezoek.

Tabel 2: Logistische regressieanalyse naar het algemeen bibliotheekbezoek tijdens de afgelopen 6 maanden in drie modellen. Gerapporteerde waarden zijn odds ratio (n=2.746)

	Model 1		Model 2		Model 3	
	OR	Sig.	OR	Sig.	OR	Sig.
Constante	,394	***	,449	***	,392	***
Editie survey (ref.: 2020)						
2004	,990	n.s.	1,386	*	1,376	*
2009	,972	n.s.	1,135	n.s.	1,133	n.s.
2014	,130	n.s.	1,133	n.s.	1,144	n.s.
Geslacht (ref.: vrouw)						
Man			,617	***	,612	***
Opleiding (ref.: diploma secundair onderwijs)						
Volgt nog onderwijs			2,469	***	2,444	***
Ten hoogste lager secundair			,508	***	,531	***
Hoger onderwijs			2,201	***	2,143	***
Leeftijd (ref.: 26-39 jaar)						
14-25 jaar			,982	n.s.	,962	n.s.
40-54 jaar			1,142	n.s.	1,168	n.s.
55-64 jaar			,484	*	,495	***
65-74 jaar			,736	n.s.	,746	n.s.
75-85 jaar			,450	***	,457	***
Cultuurparticipatie ouders (ref.: geen participatie)						
Wel participatie					1,319	**
Nagelkerke R²			,001		,158	
					,162	

Noot: significantie wordt aangeduid met *. *** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; n.s. = niet significant

Naarmate het opleidingsniveau toeneemt, stijgt ook de kans op bibliotheekbezoek. Laagopgeleiden, mensen die de schoolbanken verlieten zonder het behalen van een diploma secundair onderwijs, vinden minder vaak de weg naar de bibliotheek (OR=0,53), terwijl hogeschoolden juist vaker de weg vinden (OR=2,14) dan mensen met een diploma secundair onderwijs. De grootste proportie bezoekers vinden we echter terug bij studenten (OR=2,44). Mogelijk is de bibliotheek voor hen een belangrijke locatie om te studeren. Daarnaast vinden we tevens effecten van geslacht en leeftijd in model 2.

Mannen hebben een kleinere odds om een bibliotheek te bezoeken dan vrouwen (OR=0,62). Het effect van leeftijd toont voornamelijk dat de oudere leeftijdsgroepen een kleinere kans hebben om de bibliotheek bezoeken dan de jongere leeftijdsgroepen. Vooral 75- tot 85-jarigen (OR=0,45) en 55- tot 64-jarigen (OR=0,48) vallen op door hun lagere bezoek, terwijl 65- tot 74-jarigen niet significant verschillen van 26- tot 39-jarigen.

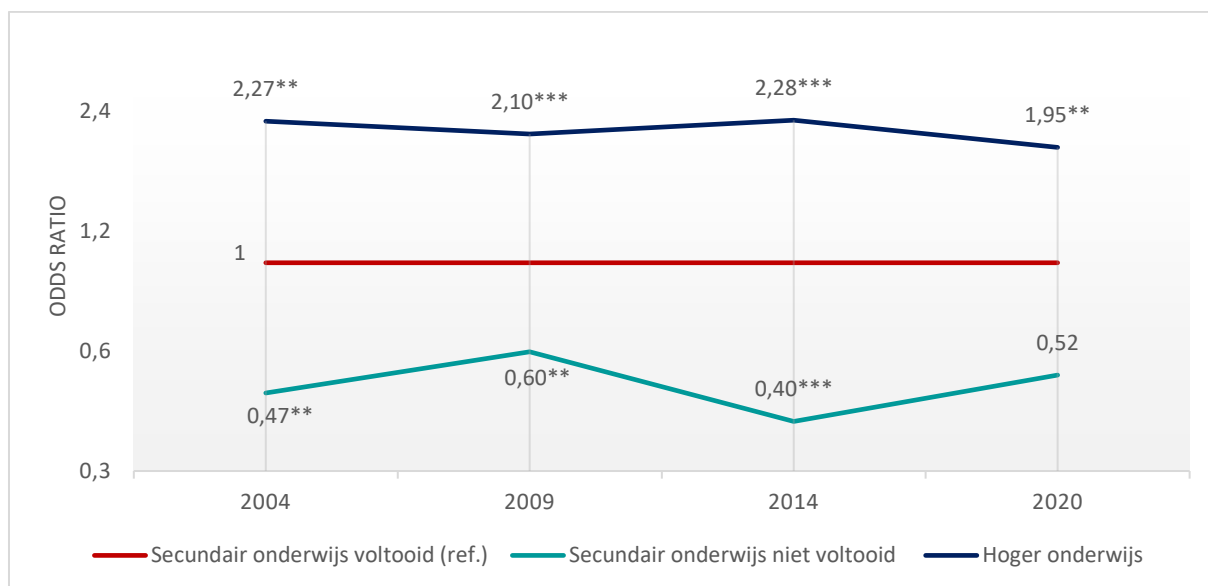
In model 3 voegen we nog de cultuurparticipatie van de ouders toe aan het model. Dit heeft een additief effect dat echter geen veranderingen op de eerder gevonden editie-parameters teweegbrengt. Het toont dat personen die opgroeiden in cultuuractieve families op latere leeftijd zelf een grotere odds ratio hebben om bibliotheken te bezoeken (OR=1,32) dan personen die opgroeiden in gezinnen waar cultuur een minder prominente plaats innam.

Evolutie van de opleidingskloof in het bibliotheekbezoek

Een van de belangrijkste sociale kloven in onze samenleving bestaat er tussen laag- en hoogopgeleiden. In de vorige Participatiesurveys werd dan ook stevast gevonden dat laagopgeleiden minder vaak dan hoogopgeleiden een bezoek brengen aan de bibliotheek. In deze laatste paragraaf gaan we daarom na in welke mate de onderwijkskloof in bibliotheekbezoek geëvalueerd is in de periode 2004 tot 2020. Voor elk van de vier meetmomenten kijken we naar het effect van opleiding, gecontroleerd voor de effecten van geslacht en leeftijd. In deze analyses nemen we enkel de niet-schoolgaande respondenten op en vormen de personen met een diploma secundair onderwijs de referentiegroep. In figuur 2 geven we de odds ratio voor opleiding voor elk van de meetmomenten weer en duiden we voor laagopgeleiden (secundair onderwijs niet voltooid) en hoogopgeleiden (hoger onderwijs) aan of deze odds ratio significant verschillen van 1. Met andere woorden, of de odds op bibliotheekbezoek hoger of lager is dan deze voor personen met een diploma secundair onderwijs.

Figuur 2 toont dat de onderwijkskloof in bibliotheekbezoek vrij constant gebleven is over de onderzochte periode. In alle jaargangen hadden hoogopgeleiden een grotere kans om de bibliotheek te bezoeken dan mensen met een diploma secundair onderwijs. Laagopgeleiden hebben daarentegen een kleinere kans om de bibliotheek te bezoeken dan mensen met een diploma secundair onderwijs. In de bevraging van 2020 werd er geen significant verschil tussen laag- en middenopgeleiden meer waargenomen.

Figuur 2: Bibliotheekbezoek in 6 maanden voorafgaand aan de bevraging volgens opleiding: odds ratio (analyses per meetmoment; enkel niet-schoolgaanden: $n_{2004}=454 - n_{2009}=758 - n_{2014}=858 - n_{2020}=425$)

Significantie voor verschil t.a.v. referentiegroep : *** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$

Samenvatting

In de bivariate analyses stelden we tussen 2004 en 2020 geen significante evoluties vast in het al dan niet bezoeken van bibliotheken. Wel bleek het aantal frequente bezoekers van bibliotheken afgenomen in 2020 ten opzichte van 2004 en 2009.

In de multivariate analyses, waarin we controleren voor effecten van de bevolkingssamenstelling, zagen we dat het bibliotheekbezoek significant hoger lag in 2014 dan in 2020. Waarschijnlijk zijn groepen met een kleinere kans om de bibliotheek te bezoeken minder groot in 2004 dan in 2020, waardoor het verschil tussen 2004 en 2020 vooral hierdoor verklaard wordt, dan aan een effectieve verandering over de tijd.

Naast de gevonden periode-effecten, vonden we ook vrij consistente verbanden naar sociale achtergrond. Mannen hebben een kleinere kans om bibliotheken te bezoeken dan vrouwen. Daarnaast blijkt ook opleiding samen te hangen met het bibliotheekbezoek. Laagopgeleiden hebben een kleinere kans de bibliotheek te bezoeken, terwijl hoogopgeleiden vaker tot de bezoekers gerekend worden dan mensen met een diploma secundair onderwijs. Onder studenten werden echter de meeste bibliotheekbezoekers teruggevonden. Bij deze groep is ook het percentage frequente bezoekers het hoogst. Oudere leeftijdsgroepen hebben in vergelijking met de referentiegroep (26-39-jarigen) ook een hogere odds om occasioneel naar de bibliotheek te gaan. Ten laatste werd er een effect gevonden van cultuurparticipatie van de ouders. Mensen die opgroeiden in gezinnen waar cultuur centraal staat, bezoeken over het algemeen bibliotheken eerder dan mensen uit andere gezinnen. Dit laatste geldt niet voor de frequentie van bezoek.

De gevonden resultaten tonen dat de bibliotheek in 2020 iets minder populair is in vergelijking met 2004, maar dat door toename van onder andere hoogopgeleiden in de bevolking het percentage dat bibliotheken bezoekt in 2020 stabiel is gebleven. Wel blijkt het frequent bibliotheekbezoek significant afgenomen te zijn in 2020. Het aantal frequente bibliotheekbezoekers lag in 2020 significant lager in vergelijking met 2004 en 2009.

Wat betreft de onderwijskloof in bibliotheekbezoek stellen we vast dat deze over de jaren heen zeer constant gebleven is. Tijdens het meest recente meetmoment stellen we vast dat er geen significant verschil meer is tussen laaggeschoolden en mensen met een diploma secundair onderwijs.

Referenties

- Gielen, O., Elkhuzen, S., van den Hoogen, Q., Lijster, T. & Otte, H. (2014). *De waarde van cultuur*. Brussel: Socius – Steunpunt Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk.
- Lievens, J., Elchardus, M., Vanherwegen, D., Siongers, J., Smits, W. & Vangoidsenhoven, G. (2009). *Amateurkunsten in beeld gebracht*. Gent: Forum voor Amateurkunsten.

